

# Jaarverslag 2016

# Inhoud

Woord vooraf	3
1. Historische groei en wettelijk kader	4
2. Samenstelling	5
3. Missie	6
4. Nationaal Opleidingscentrum	7
4.1. Nieuwe tarifiering: verwachtingen?	8
4.2. Werknemers thuis na burn-out! Hoe voorkomen? Hoe re-integreren?	9
4.3. Risico's bij afbraakwerkzaamheden	11
5. Studiedagen	
5.1. Back to Basics 1.0.	12
5.2. Nieuwe wetgeving	13
5.3. De werking van de Comités voor Preventie en Bescherming op het Werk	14
5.4. Sociaal overleg: de basis van een geïntegreerd preventiebeleid!	15
5.5. Het elektrisch dossier en een haalbare risicoanalyse voor uw school	16
6. Interprovinciaal congres Welzijn op het Werk	
55ste ICWW – Duurzaam personeelsbeleid in de publieke sector - 20 jaar Welzijnswet	17
7. Welzijn op het werk in de bouwnijverheid	
Bezoekgroep in de bouwnijverheid	18
Betere arbeidsomstandigheden geven ook een beter rendement	18
8. SIGNA <i>wel</i> : Welzijn op het Werk bij wegenwerken en werfsignalisatie	
Tweejaarlijkse vak- en infobeurs signalisatie en welzijn op het werk bij wegen- en aanverwante werken	20
Bezoekgroep signalisatie	23
Doordachte werfsignalisatie: meer veiligheid voor werknemer en weggebruiker!	23
9. Tentoonstellingsstand	30
10. Brochures	
1. Nationaal Opleidingscentrum	31
2. Signaleren van werken en verkeersbelemmeringen	31
3. Bouwkundige richtlijnen bij het ontwerpen van een brandveilig gebouw	32
11. Overzicht van de activiteiten 2016	34

# Woord vooraf

Sterke maatschappelijke veranderingen, gewijzigde inzichten, technologische ontwikkelingen en aangepaste structuren zijn kenmerkend voor onze huidige samenleving. Het hoeft niet gezegd dat in zulke omstandigheden ook het arbeidsproces - in de ruime zin van het woord - onder druk komt te staan.

Het is daarom zinvol na te gaan hoe het Provinciaal Veiligheidscomité (PVL)/ het Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid (PCLBA) haar opdracht in zulke wijzigende en veranderende context uitvoert. Dit verslag tracht u hierin inzicht te geven.

De opdracht van het PVL/PCLBA (KB van 16 februari 1970) bestaat erin om het welzijn op het werk te bevorderen door voorlichting en vorming te verstrekken, zowel theoretisch als praktisch.

De bedoeling is om uiteindelijk de arbeidsomstandigheden in de Limburgse bedrijven te verbeteren.

De voorbije jaren werden heel wat **sectoren** bereikt (niet-limitatief): metaalverwerkende nijverheidsinrichtingen, bouwnijverheid, scheikundige nijverheid, transportsector, onderwijssector, verzekeringssector, houtnijverheid, grootkeukensector, elektriciteitssector, landbouwsector, overheidssector, garages en carrosseriebedrijven, enz. ...

Naar **behandelde materie** toe geeft dit volgend resultaat (niet-limitatief): technische veiligheidsaspecten in de onderneming, brandvoorkoming, gezondheidsaspecten in de onderneming, arbeidsgeneeskunde, hygiëne-aspecten, rampenplannen, psycho-sociale belasting,

ergonomie, milieuaspecten in aansluiting met de veiligheids- en gezondheidsaspecten, chemische agentia op en in de werkplek, risico-analyse methodes en -evaluaties, interimarbeid, onthaal, opleiding en vorming in de onderneming, arbeidsongeschiktheidsproblemen, enz. ...

Naar **methodologie** toe werd aan de informatie- en sensibilisatieopdracht van het PVL/PCLBA vorm gegeven via studiedagen, seminars, bezoekgroepen, congressen, eigen publicaties en een eigen tentoonstellingsstand. U vindt het relaas hiervan verder in dit verslag.

Het voorbije jaar werd, voor de 8ste keer op rij, een vak- en infobeurs **SIGNA*wel*** georganiseerd. **SIGNA*wel*** werd georganiseerd in samenwerkingsverband met het evenement 'Beheer van wegen' van de vzw Centrum voor Duurzaam Bouwen (vzw CEDUBO).

Via het gelijktijdig organiseren van beide complementaire evenementen

op dezelfde locatie, kreeg de vakbeurs een sterke inhoudelijke injectie. Wij mochten 250 bezoekers verwelkomen.

Naar de toekomst toe zal, nog sterker dan voorheen, ingezet worden op het aangaan van duurzame samenwerkingsverbanden, onder andere met Provincie Limburg Opleiding en Training (PLOT). De focus blijft sterk gericht op een goede afstemming van het opleidingsaanbod op de vereisten van het werkveld.

In het kader van een integraal veiligheidsbeleid en afhankelijk van evoluties op federaal en/of Vlaams vlak ondersteunt het provinciebestuur van Limburg deze ontwikkelingen.

De provincie Limburg zal, in samenwerking met de partners van het PVL/PCLBA, blijven inzetten op het uitbouwen van een (veiligheids) vormings- en opleidingsstructuur, waarin 'welzijn op het werk' haar volwaardige plaats krijgt.



Ludwig Vandenhove  
gedeputeerde van veiligheid  
afgevaardigd voorzitter



Herman Reynders  
gouverneur  
voorzitter

# 1. Historische groei en wettelijk kader

Bij KB van 16 februari 1970 werden er in elke provincie Provinciale Comités voor de Bevordering van de Arbeid (PCBA) opgericht. Hoofdpdracht is de bevordering van het welzijn op het werk door voorlichting en vorming te verstrekken. Het comité verspreidt zowel theoretische als praktische kennis om zo de arbeidsomstandigheden in de bedrijven te verbeteren. De samenstelling van elk PCBA is vastgelegd bij KB van 16 februari 1970.

In Limburg werd het Provinciaal Comité voor de Bevordering van de Arbeid (PCBA) aangevuld met deskundigen aangesteld door de deputatie, van instanties die actief zijn op vlak van:

- ✓ welzijn op het werk
- ✓ verkeersveiligheid
- ✓ brandpreventie
- ✓ verzekeringen.

Deze beleidsoptie werd reeds genomen in de oprichtingsfase van het Veiligheidscomité in Limburg (opgericht in 1947) dus vooraleer het KB van 16 februari 1970 het wettelijk kader vastlegde.

Bovendien coördineert en organiseert het secretariaat van het Veiligheidscomité de activiteiten van het Nationaal Opleidingscentrum (onafgebroken sinds de stichting in 1969).

Voor de provincie Limburg hanteert men de benaming Provinciaal Veiligheidscomité Limburg waarmee bedoeld wordt:

- ✓ het Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid (zoals wettelijk voorgeschreven),
- ✓ deskundigen aangesteld door de deputatie in de domeinen welzijn op het werk, verkeersveiligheid, brandpreventie, verzekeringen,
- ✓ de organisatie en coördinatie van de activiteiten van het Nationaal Opleidingscentrum (NOC).

Het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg (PVL) – Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid (PCBA) werkt rond veiligheid en welzijn op het werk en ondersteunt relevante diensten en organisaties.

Onze initiatieven hebben als doel het aantal arbeidsongevallen en de ernst ervan gevoelig te verminderen. Dat gebeurt o.a. door het organiseren van studiedagen, seminaries en campagnes voor preventieadviseurs en leidinggevendenden, zowel in het kader van Europees georganiseerde thema's als thema's die worden bepaald in samenspraak met andere organisaties.

## Strategische doelstelling

**Bijdragen aan de veiligheid in Limburg door het nemen van initiatieven inzake veiligheid en/of welzijn op het werk en inzake veiligheid in de privé-sfeer en door ondersteuning van relevante diensten of organisaties.**

## 2. Samenstelling

Het Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid is paritair samengesteld uit vertegenwoordigers van de representatieve werkgevers- en werknemersorganisaties. Daarnaast zetelen er afgevaardigden van de onderwijsnetten, deskundigen en ambtenaren van de Federale Overheidsdienst – Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg.

### Voorzitter

Herman Reynders, *gouverneur*

### Afgevaardigd voorzitter

Ludwig Vandenhoue, *gedeputeerde*

### Leden

vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties

Johan Schildermans, Hasselt (VKW)

Wouter Vandessel, Houthalen-Helchteren (VOKA)

Davy Maesen, Hasselt (UNIZO)

vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties

Carole Dreesen (ACLVB)

Els Kerkhofs (ACV)

Jan Staal (ABVV)

vertegenwoordigers van de Algemene Directie Toezicht welzijn op het werk

Pieter De Munck, *adviseur-generaal*

Margriet Beernaerts, *attaché, arbeidsgeneesheer-inspecteur*

vertegenwoordigers van het onderwijs

Guy Linten (*gemeenschapsonderwijs*)

Godfried Corstjens (*vrij onderwijs*)

Roger Conings (*provinciaal onderwijs*)

Het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg is samengesteld uit de leden van het Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid aangevuld met volgende deskundigen:

### Deskundigen

vertegenwoordiger Prebes

Johnny Hermans, *bestuurder-voorzitter Prebes Limburg –*

*Nationaal preventieadviseur Brico Belgium*

een vertegenwoordiger van het verzekeringswezen

*vacature*

een vertegenwoordiger van de federale politie

Stefan Tuerlinckx, *commissaris, diensthoofd Wegpolitie Limburg*

een vertegenwoordiger van de lokale politiediensten  
*vacature*

een vertegenwoordiger van de Limburgse brandweerdiensten

*vacature*

vertegenwoordigers van de Vlaamse overheid, Agentschap Wegen en Verkeer, Afdeling Wegen en Verkeer Limburg

*Claudia Juvyns, teamverantwoordelijke verkeer en signalisatie*

*Bart Debaye, hoofddeskundige*

een vertegenwoordiger van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, Dienst Gezondheidsinspectie

*Annemie Forier, geneesheer, gezondheidsinspecteur*

een vertegenwoordiger van Constructiv

*Monique Hens, regiomanager Limburg*

Een vertegenwoordiger van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, Administratie Milieu- Natuur- Land- en Waterbeheer (AMINAL)

*Koen Hindrix, adviesverlener*

preventieadviseurs uit de grootste Limburgse economische sectoren

*Guido Vanhove, preventieadviseur groep H. Essers*

*Jef Peuters, QESH-manager, QA-manager, preventieadviseur*

*TIGRO Industries NV, voorzitter Prebes*

*Koen Gielen, preventieadviseur Aperam Genk*

experts

*André Trouwen, preventieadviseur*

*Eddy Eyckmans, Group Health & Safety, manager Borealis*

*Polymers NV, bestuurder, lid dagelijks bestuur Prebes*

secretariaat

*Liliane Dolezal, secretaris*

*Greet Caubergs, adjunct-secretaris*

medewerkers Provinciaal Veiligheidscomité Limburg

*Michel Carlier, arrondissementscommissaris*

*Greet Caubergs, adjunct-secretaris*

*Cecile Claes, medewerker*

*Filip Dewil, beleidsmedewerker veiligheid*

*Liliane Dolezal, secretaris*

### 3. Missie

Het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg (PVL) – Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid (PCLBA) neemt initiatieven op vlak van

- ✓ *bevordering van het welzijn op het werk*
- ✓ *promotie van veiligheid en gezondheid in de privé-sfeer*

door

- ✓ *sensibiliseringsacties*
- ✓ *coördinatie en organisatie van plaatsbezoeken, tentoonstellingen en beurzen*

in overleg met diverse partners actief op vlak van (arbeids)veiligheid

- ✓ *Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (FOD WASO - Algemene Directie Humanisering van de Arbeid – Directie Toezicht welzijn op het werk)*
- ✓ *werkgeversorganisaties*
- ✓ *werknemersorganisaties*
- ✓ *syndicale organisaties*
- ✓ *preventieadviseurs van diverse onderwijsnetten*
- ✓ *preventieadviseurs uit openbare diensten*
- ✓ *preventieadviseurs uit de bedrijfswereld*
- ✓ *inspectiediensten*
- ✓ *Prebes*
- ✓ *Prevent*
- ✓ *lokale en federale politie*
- ✓ *brandweerdiensten*
- ✓ *Agentschap Wegen en Verkeer van de Vlaamse overheid (AWV)*
- ✓ *Constructiv*
- ✓ *Agentschap Volksgezondheid van de Vlaamse overheid*
- ✓ *Dienst Milieuvergunningen van de Vlaamse overheid*
- ✓ *...*

ten behoeve van

- ✓ *de openbare sector*
- ✓ *de privésector*
- ✓ *de onderwijsnetten.*

## 4. Nationaal Opleidingscentrum

### Organisatie

Het Nationaal Opleidingscentrum is een samenwerkingsverband tussen de diverse Provinciale Comités voor de Bevordering van de Arbeid onder de auspiciën van de Algemene Directie Humanisering van de Arbeid van de FOD WASO. Het Nationaal Opleidingscentrum heeft geen juridische structuur, maar is een feitelijke vereniging.

Bedoeling is om, op jaarbasis, 3 residentiële seminars rond de Welzijnswet te organiseren. Het aantal deelnemers per seminarie wordt in principe beperkt tot 25 (om het interactief karakter te waarborgen), met uitzondering van de seminars voor het onderwijs. Voor Vlaanderen neemt het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg de organisatie van deze seminars op zich en dit onafgebroken sinds de oprichting in 1969. Tevens worden er gedecentraliseerde activiteiten georganiseerd.

### Methodologie

De thema's die in de seminars worden behandeld, worden gekozen in overleg met de diverse Provinciale Comités voor de Bevordering van de Arbeid en de Algemene Directie Humanisering van de Arbeid van FOD WASO, op basis van hun actualiteitswaarde en de specifieke noden op de werkvloer.

De sprekers worden gezocht met het oog op hun kennis en ervaring op het terrein die een meerwaarde is voor de deelnemers. Vanzelfsprekend blijft het hier niet bij theoretische inzichten, modellen en kaders, maar de deelnemers wisselen praktijkervaringen uit.

Om het interactief karakter te waarborgen wordt uitgegaan van het verwachtingspatroon en de specifieke ervaringen van de deelnemers. Deze worden als leidraad gebruikt om de discussie op gang te trekken op het einde van de module.

Om ook beleidsvoorbereidend te werken worden de resultaten en discussies van de seminars teruggekoppeld naar FOD WASO. De conclusies van de seminars dragen op deze wijze dan ook effectief hun steentje bij aan het verder afwerken en verfijnen van de wetgeving welzijn op het werk.

### Erkenning

Het bijwonen van deze seminars door preventieadviseurs kan beschouwd worden als bijscholing in het kader van art. 23 van het KB van 27 maart 1998 betreffende de interne dienst.

Het bijwonen van deze seminars door vertrouwenspersonen wordt beschouwd als verplichte jaarlijkse intervisie in het kader van het KB van 10 april 2014 betreffende de psychosociale risico's op het werk en bijlage 1 B.

In 2016 werden 1 seminarie en 2 gedecentraliseerde acties georganiseerd:

- ✓ Nieuwe tarifiering: verwachtingen?
- ✓ Werknemers thuis na burn-out! Hoe voorkomen? Hoe re-integreren?
- ✓ De werking van de Comités voor Preventie en Bescherming op het Werk

Algemene leiding:

André Trouwen, preventieadviseur

## 4.1. Nieuwe tarifiering: verwachtingen?

Op 14 december 2015 is het KB van 27 november 2015 tot wijziging van het KB van 27 maart 1998 betreffende de externe diensten voor preventie en bescherming op het werk wat betreft de tarifiering, in het Belgisch Staatsblad verschenen.

26 februari

Sedert 1 januari 2016 geldt dan ook een nieuwe tariefregeling voor de externe preventiediensten. Uit onderzoek was immers gebleken dat de vroegere tarifieringsregeling niet meer voldeed aan de bestaande noden van werknemers, werkgevers en externe diensten: de nadruk lag te sterk op het periodiek gezondheidstoezicht, tot nadeel van de andere activiteiten, voornamelijk in het kader van het risicobeheer/risicoanalyse en het voorstellen van preventiemaatregelen). Bovendien was de bestaande regeling allesbehalve transparant te noemen en bleek het vaak onduidelijk voor werkgevers en externe diensten welke prestaties juist tegenover de betaalde bijdrage stonden.

Doelgroepen:  
comitéleden preventie en  
bescherming op het werk,  
werkgevers,  
preventieadviseurs,  
...

Deelnemers: 102

In de nieuwe tarifieringsregeling wordt niet alleen een andere berekeningsbasis voor de bijdrage aan de externe dienst vastgesteld, er wordt ook vastgelegd welke prestaties de externe dienst moet leveren aan een werkgever in ruil voor deze bijdrage, met een betere spreiding van dit takenpakket over de verschillende welzijnsdomeinen.

In deze studievoormiddag werden de nieuwe bepalingen opgesomd en werd een overzicht geboden over de verwachtingen en de eerste effecten ervan op het terrein.

### PROGRAMMA

Organisatie: provinciale comités voor de bevordering van de arbeid van Antwerpen, Limburg, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en het Brussels Actiecomité.

Situering nieuwe regelgeving: wat is nieuw?  
Nadine Gilis, adviseur FOD WASO

Praktijkgetuigenis  
Eva Vandervelden, adviseur Sociale Zaken Unizo

Vraagstelling



## 4.2. Werknemers thuis na burn-out! Hoe voorkomen? Hoe re-integreren?

Met “burn-out” komt de eindfase in beeld van een langdurig proces. Een herstel vraagt tijd en een aangepaste ondersteuning.

Dit seminarie schetste de dynamiek van het individueel proces in wisselwerking met de werkvloer. Algemeen wordt aanvaard dat 90 % van de vastgestelde burn-outs een verband hebben met de professionele omgeving.

Binnen het kader van deze “dynamiek” kwamen de volgende items aan bod:

- ✓ inzicht in het proces, wat de basis verschaft voor een adequate benadering en ondersteuning;
- ✓ elementen die een organisatie pro- en reactief kan inzetten;
- ✓ pre-symptomen herkennen en middelen voor een organisatie om hier adequaat mee om te gaan;
- ✓ medewerkers in “burn-out”;
- ✓ do's en dont's;
- ✓ de voorbereiding op een werkhervatting;
- ✓ de re-integratie op de werkvloer (betrokken partijen en mogelijkheden).

Tijdens het seminarie werd gereflecteerd om de vertaalslag te maken naar de specifieke realiteit van de eigen organisatie.

29 februari, 1 en 2 maart

Doelgroepen:  
preventie-adviseurs alle disciplines,  
HR-managers,  
vertrouwenspersonen,  
sociale partners,  
inspectiediensten,  
externe diensten en anderen

Deelnemers: 25

### PROGRAMMA

#### 29 februari

Wat is burn-out: definitie

Karen Van Den Broeck, zaakvoerder ANASTA-PRO

Getuigenissen: illustratie met goede afspraken – let op voor de valkuilen

Anne Publi, vreemdelingenzaken, Binnenlandse Zaken

Werkhervatting: reglementering in het kader van het arbeidsrecht en de welzijnswetgeving (gezondheids-toezicht), nieuw wetsvoorstel van minister Maggy De Block (re-integratie-plan langdurige zieken) en standpunten van de sociale partners hieromtrent (discussies, standpunten, opvattingen, knelpunten ...)

Jan Buelens, prof. Arbeidsrecht UA en Ilse Van Puyvelde, postdoctoraal navorser

Vragen

Tools voor re-integratie: brochures werkhervatting FOD

Marthe Verjans, preventieadviseur psychosociale aspecten IDEWE

Aandachtspunten bij re-integratie voor medewerker, team en leidinggevende naar aanleiding van het ESF-project Burn-out van het Kompas- IDEWE

Hilde De Man, verantwoordelijke discipline psychosociale aspecten, IDEWE



## 1 maart

Burn-out in de context van de controle in de ziekteverzekering. Hoe kunnen wij deze nieuwe “ziekte” inpassen in de bestaande praktijk en reglementering?

*Dirk D'hollander, adviserend geneesheer  
CM Limburg*

Pre-burn-out tools

Preventiemaatregelen: wat kan de werkgever doen? Wat kan de HR doen? Pragmatische aanpak.

*Suzy Brouckmans, senior  
preventieadviseur psychosociale aspecten,  
Provikmo*

Tool burn-out vroegtijdig opsporen (deelnemers gebruiken tool) olv

*Suzy Brouckmans, senior preventie-  
adviseur psychosociale aspecten,  
Provikmo*

Pilootproject “preventiecoaches” in Vlaamse bedrijven en instellingen.

*Patrick Vermeeren, preventiecoach,  
Geestelijk gezondheidsbeleid*

Re-integratie in de praktijk: ervaringen vanuit een externe dienst.

*Anja Bertier, psycholoog-preventie-  
adviseur psychosociale aspecten, Mensura*

Burn-out: wat nu? Wie doet wat in functie van werk re-integratie?

*Rik Loenders, inwerkcoach, CM Limburg*

## 2 maart

Hoe zorgen we als Welzijnsregio voor het welzijn van onze medewerkers?

*Stijn Paesmans, adjunct-directeur,  
Welzijnsregio en Karen Van Den Broeck,  
zaakvoerder ANASTA-PRO*

Concreet aan de slag (wat heeft het seminarie je bijgebracht?) olv

*Suzy Brouckmans, senior  
preventieadviseur psychosociale aspecten,  
Provikmo*

Preventie-eenheden en re-integratie, werkbaar werk, burn-out en nog veel meer ... interactief!

*Nadine Gilis, adviseur FOD WASO en  
Karel Vandamme, adviseur-generaal  
FOD WASO*

Eindevaluatie

*André Trouwen, moderator*





### 4.3. Risico's bij afbraakwerkzaamheden

Bij bouwen hoort ook afbreken. Dit lijkt tegenstrijdig, maar het is toch een veel voorkomende realiteit. Zowel bij nieuwbouw als bij verbouwingen moeten meestal afbraakwerken uitgevoerd worden vooraleer de bouwwerken van start kunnen gaan. Afbraakwerken zijn echter niet zonder risico. Het is in het belang van alle partijen dat gevaren preventief opgespoord worden, de risico's geëvalueerd worden en de geschikte maatregelen worden getroffen.

Wij zetten in op een permanente verbetering van het welzijn van werknemers bij het uitvoeren van sloopwerken.

Een belangrijk aandachtspunt hierbij is dat arbeidsomstandigheden geen concurrentiefactor mogen zijn. Duidelijke afspraken en regels, met aandacht voor technische innovaties, zijn onontbeerlijk bij sloopwerkzaamheden.

Het NAVB heeft hier meerdere publicaties over uitgebracht (o.a. NAVB dossier 129).

#### PROGRAMMA

**Organisatie:** de Provinciale Comités voor de Bevordering van de Arbeid van Antwerpen en Limburg i.s.m. de Confederatie Bouw – Sloop en ontmanteling CASO, de Federatie Dakwerken, de Federatie Installateurs Centrale Verwarming en Sanitair, Prebes en het NAVB-CNAC Constructiv

Regelgeving getoetst aan de praktijk

Bart Vandevenne, sociaal inspecteur Toezicht Welzijn op het Werk - Regionale Directie Limburg-Vlaams-Brabant, Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg

Voorstelling dossier 129 van het NAVB i.v.m. afbraakwerken en goede praktijken

Davy Geerinckx, adviseur NAVB – CNAC constructiv

2 getuigenissen

Opmaak van een plan en aanpak

Joos Dewulf, hoofd Preventie-, Milieu- en Kwaliteit, Square Group Wondelgem

Johan D'Hooge, voorzitter van de federatie Aannemers Sloop- en Ontmantelingswerk

Vraagstelling

10 maart

Doelgroepen:  
aannemers,  
preventieadviseurs,  
veiligheidscoördinatoren,  
architecten,  
externe diensten Preventie  
& Bescherming op het Werk,  
Toezicht Welzijn op het Werk,  
werknemersorganisaties ...

Deelnemers: 96



# 5. Studiedagen

## 5.1. Back to Basics 1.0.

De eerste stappen als preventieadviseur zijn niet eenvoudig: vaak ben je de enige preventieadviseur, heb je wel een berg theorie in het hoofd, maar weet je dit niet om te zetten in de praktijk. Ook weet je niet wat je van welke stakeholder bv. het CPBW, de EDPBW, EDTC, je verzekeraar of TWW mag verwachten.

Ook de senior-preventieadviseur ziet soms door het bos de bomen niet meer en glijdt af in een aantal niches, maar vergeet soms de basis. Welke adviezen geef je wat minimaal moet uitgevoerd worden door de werkgever? Welke zijn de valkuilen? Hoe organiseer je dit alles i.s.m. de hiërarchische lijn?

Een team van professionals gaf een praktische toelichting wat minimaal moet, mooi samengevat per onderwerp.

Workshops:

1. Moederschapsbescherming
2. Identificatiedocument
3. Risicoanalyse brand.

2 februari

Locatie:  
Provinciehuis  
Organisatie:  
Prebes i.s.m. PVL

Deelnemers: 30



## 5.2. Nieuwe wetgeving

Wat bracht 2015 op het gebied van wetgeving? Meer dan we denken ... een update met detail voor de implicaties per gepubliceerde wet werd samengevat door deskundigen. Deze studienamiddag gaf een overzicht van de welzijnswetgeving van het lopende en het voorbije jaar.

### PROGRAMMA

Verwelkoming en verenigingsnieuws Prebes Limburg

Overzicht wetgeving 2015

Dominic Hermans, bestuurder-voorzitter Prebes Limburg, diensthoofd dienst preventie en milieu ZOL, projectgroepvoorzitter verzorgingsinstellingen Prebes

Economische richtlijnen (wetboek economisch recht en uitvoeringsbesluiten machines, PBM, enz.)

Wendy VanAerschot, attaché, FOD Economie – Dienst Kwaliteit en Veiligheid

Gevaarlijke stoffen: wat wijzigde recent en wat zijn de “to do’s” in de praktijk? (REACH,CLP)

Christel Swinnen, preventieadviseur arbeidshygiëne, CLB Externe Dienst Preventie en Bescherming vzw

Arbeidsongevallen: wat na de wijzigingen van 2015? (KB van 10/04/1971, CODEX en actualisaties)

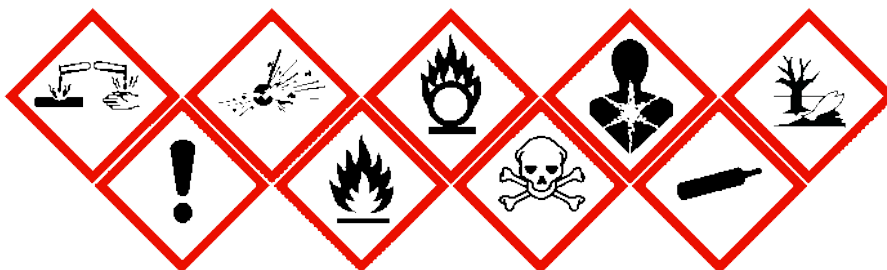
Pieter De Munck, adviseur-generaal Directiehoofd FOD WASO – TWW Limburg-Brabant

22 april

Organisatie:  
jaarlijkse studienamiddag,  
georganiseerd door Prebes i.s.m. PVL

Doelgroep:  
Preventieadviseurs

Deelnemers: 230



## 5.3. De werking van de Comités voor Preventie en Bescherming op het Werk

Naar aanleiding van de sociale verkiezingen van mei 2016 organiseert de Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg een informatiesessie voor de leden van de Comités voor Preventie en Bescherming op het Werk (CPBW).

Het Comité voor Preventie en Bescherming op het Werk is een overlegplatform dat adviserend optreedt op het vlak van veiligheid, gezondheid en welzijn op het werk. Het speelt een belangrijke rol in het stimuleren, uitwerken en evalueren van het algemeen personeelsbeleid.

Het comité is paritair samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgevers en van de werknemers. De preventieadviseur belast met de leiding van de interne dienst of een afdeling ervan, is secretaris van het Comité en werkt nauw samen met de andere preventieadviseurs van de interne en externe dienst.

Het doel van deze vormingsessie was:

- ✓ het geven van praktische informatie over de werking van het comité: de opdrachten, taken, rechten en plichten van de leden en de preventieadviseur, de arbeidsgeneesheer, de inspecteurs van de AD Toezicht op het Welzijn op het Werk.
- ✓ het aanbieden van een ontmoetingsplatform en de mogelijkheid om kennis te maken met collega-comitéleden en de regionale directies van de AD Toezicht Welzijn op het Werk.

### PROGRAMMA

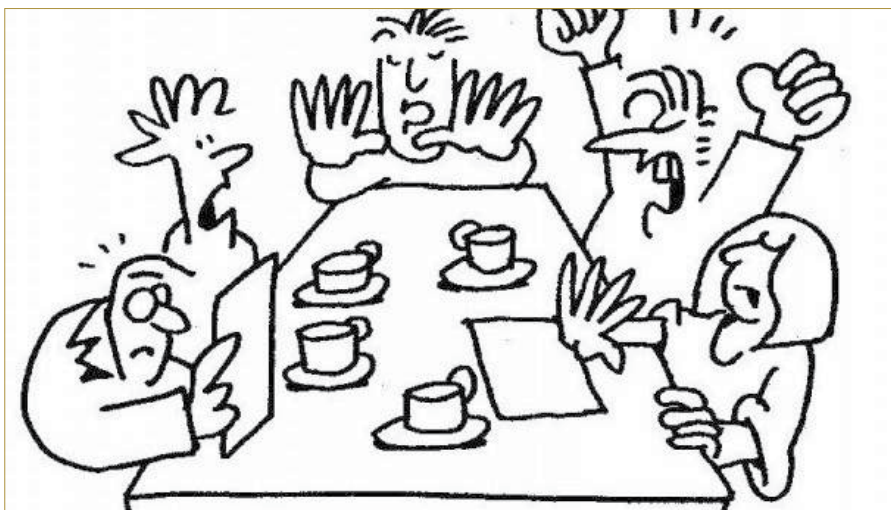
Wettelijk kader van de CPBW: opdrachten, taken, relaties met de interne en externe dienst voor preventie en bescherming op het werk, leden van de CPBW (rol, verplichtingen, bescherming)

*een inspecteur van de regionale directie van Toezicht Welzijn op het Werk*

De rol van de Algemene Directie van het Toezicht op het Welzijn op het Werk

*een inspecteur van de regionale directie van het Toezicht op het Welzijn op het Werk*

Vraagstelling



13 september

Doelgroepen:  
leden van de Comités voor Preventie en Bescherming op het Werk, preventieadviseurs

Deelnemers: 96

## 5.4. Sociaal overleg: de basis van een geïntegreerd preventiebeleid!

*Veel werkgevers vinden het sociaal overleg verloren tijd en een blok aan hun been. Toch bewijzen heel veel bedrijven het tegendeel. Wie kent het bedrijf het beste? Wie kent de nukken en kuren van de arbeidsmiddelen? Wie zorgt er uiteindelijk voor dat producten gemaakt, gestockeerd en verhandeld worden? In alle gevallen is het antwoord “de werknemers”.*

Door te luisteren naar zijn werknemers, zal een werkgever enerzijds zeer snel op de hoogte zijn van eventuele problemen en bijgevolg bijsturingen doen. Anderzijds geeft de werkgever hierdoor waardering aan zijn werknemers waardoor het arbeidsklimaat sterk verbeterd wordt. Als we spreken over sociaal overleg beperkt zich dit niet tot de formele overlegmomenten in o.a. comitévergaderingen, maar gaat het over het wederzijds luisteren van werkgever en werknemers elke dag opnieuw. Toch zijn de formele overlegmomenten belangrijk en geven ze structuur aan het overleg, zeker op momenten dat het moeilijker gaat. Ook in bedrijven zonder comité moet daarom een structurele raadpleging van de werknemers georganiseerd worden.

Tijdens deze studienamiddag kwamen werkgevers en werknemers aan het woord die kwamen getuigen van hun positieve ervaringen, maar die ook de lange weg toelichten die nodig was om het huidige succes te realiseren. Na deze getuigenissen ging een panel, waartoe ook de sociale inspectie behoorde, dieper in op enkele knelpunten en werden vragen beantwoord.

8 november (Sint-Truiden)

17 november (Bocholt)

Doelgroep:

alle leden van de comités en voor hen die rechtstreeks betrokken zijn bij het comité dwz. de voorzitter (werkgever), de werknemersafgevaardigden, de werkgeversafgevaardigden, de secretaris (diensthoofd P&B), de adviseur (arbeidsgeneesheer)

Deelnemers: 84

### PROGRAMMA

Hoe en waarom een goede samenwerking opbouwen tussen de werknemers en de werkgever in het comité?

Jan Panis, afgevaardigd bestuurder  
EBEMA NV

Een goed werkend CPBW is de hefboom voor welzijn op het werk en de IDPBW in een onderneming.

Dominic Hermans, diensthoofd dienst preventie en milieu Ziekenhuis Oost-Limburg (ZOL), bestuurder-lid dagelijks bestuur Prebes

Waarom is mijn medewerking aan het CPBW belangrijk? Inbreng en rol van een CPBW-lid

Bart Vanwetswinkel, effectief CPBW-lid, Heraeus Electro-Nite in Houthalen-Helchteren

Vraagstelling: samengesteld panel met sprekers en vertegenwoordiger van TWW, VOKA en vakbonden



## 5.5. Het elektrisch dossier en een haalbare risicoanalyse voor uw school



8 december

Doelgroep:  
leden van schoolbesturen,  
schooldirecties,  
preventieadviseurs,  
verantwoordelijken  
onderhoud gebouwen,  
installatieverantwoordelijken,  
technisch adviseurs, technisch  
adviseurs-coördinatoren,  
teeltoversten  
en andere betrokkenen

Deelnemers: 149

*Schoolbesturen zijn verplicht om hun elektrische installaties te evalueren en aan te passen aan de regelgeving van het KB van 4 december 2012 betreffende de minimale voorschriften inzake veiligheid van elektrische installaties op de arbeidsplaats.*

Op elke elektrische installatie moest voor 31 december 2014 een risicobeoordeling worden uitgevoerd om tegen 31 december 2016 te voldoen aan de minimale voorschriften van het koninklijk besluit. Reeds van bij het verschijnen van dit KB werd er gezocht naar een geschikte risicoanalysemethode om dit naar behoren te kunnen uitvoeren. Hierbij was een belangrijk gegeven dat de werkgever de eindverantwoordelijke was van de bekomen resultaten en de externe diensten en de erkende organisaties enkel assistentie tot risicoanalyse konden bieden. In de zoektocht naar een geschikte methode, waarbij niet enkel de scholen zoekende partij zijn/waren, kwam (na een lange periode van overleg en bijsturing) een voor het standaard onderwijs haalbare risicoanalysemethodiek tot stand.

De schoolbesturen die niet tijdig (31.12.2016) de uit de risicoanalyse gebleken aanpassingen uitgevoerd krijgen, kunnen maximaal twee jaar uitstel bekomen wanneer ze op 31 december 2016 over een gedetailleerd uitvoeringsplan beschikken met het advies ter zake van de bevoegde

preventieadviseur en van het Comité voor Preventie en Bescherming op het Werk.

Een veilige elektrische installatie is een gegeven dat voor alle opleidingscentra belangrijk is. Alle geleidingen van directie tot cursist/leerling hebben belang bij een proactief beleid. Afhankelijk van de structuur van de instelling zijn er verschillende belanghebbenden en prioriteiten.

Tijdens deze studienamiddag werden er naast de noodzakelijke toelichtingen bij het KB ook een kapstok voor het opstellen van het elektrisch dossier aangereikt. Er was aandacht voor de te nemen preventiemaatregelen gaande van organisatorisch, collectief tot persoonlijk waarbij er ook aandacht was voor "de geschreven boodschap" in de vorm van instructies. Tevens werd uiteraard de risicoanalysemethodiek/document toegelicht met praktische duiding.

Deze documenten/methodiek werden ter beschikking gesteld voor de deelnemers van de studienamiddag, zodat er dadelijk mee kon gewerkt worden.

### PROGRAMMA

Wetgeving met betrekking tot de elektrische installatie voor werkgevers  
Stefan Leuckx, ingenieur, Toezicht Welzijn op het Werk

Het elektrisch dossier en instructiekaarten  
Sylvain Meyers, preventieadviseur, Technisch Instituut Sint-Lodewijk

Voorbeeld van een risicoanalyse met praktische duiding  
Dany Vanharen, coördinerend preventieadviseur, scholengemeenschap Sint-Quintinus

Vraagstelling

Moderator: Godfried Corstjens, preventieadviseur



# 6. Interprovinciaal congres Welzijn op het Werk: afgelast

## 55ste ICWW – Duurzaam personeelsbeleid in de publieke sector - 20 jaar Welzijnswet

Vooruitstrevende organisaties werken aan méér welzijn op het werk. De kwaliteit van de dienstverlening aan de burger/klant wordt in hoge mate bepaald door een gerichte aanpak van veiligheid, gezondheid en welzijn van de medewerkers: competentie, motivatie en gedrag zijn daarbij sleutelementen. Openbare besturen ontsnappen niet aan deze dynamiek! Onderzoek wijst uit dat een duidelijke visie op het welzijn van werknemers én kennis van preventie bij werkgever en management cruciaal is om de vooropgestelde doelen te bereiken.

Het Interprovinciaal Welzijnscongres focust op deze thematiek bij (lokale) openbare besturen. Daarbij richten we ons exclusief tot de belangrijkste actoren in het welzijnsbeleid: politieke mandatarissen en/of hogere leidinggevenden.

Met dit initiatief wijzen openbare besturen de weg om zich in deze materie professioneel verder te ontwikkelen. We reiken kennis, inzichten en ervaringen aan zodat iedere deelnemer datgene kan destilleren wat essentieel is om zijn/haar rol efficiënt en resultaatgericht in te vullen.

12 mei

Doelgroep:  
burgemeesters en voorzitters  
gemeenteraad,  
schepenen bevoegd voor  
personeelszaken, technische diensten  
en/of logistiek,  
voorzitters van OCMW's,  
voorzitters van politie- en  
brandweerzones,  
provincieraadsleden,  
gemeente- en OCMW-secretarissen,  
hogere leidinggevende ambtenaren  
(leden managementteam,  
departements- en afdelingshoofden)

### PROGRAMMA

#### Opening van het congres

Bruno Peeters, gedeputeerde en  
ondervoorzitter van het Comité  
Antwerpen voor Bevordering van de  
Arbeid

#### Dagvoorzitter:

Ir. Paul Tousseyn, directeur-generaal van  
de Algemene Directie Toezicht Welzijn op  
het Werk

#### Inleiding en duiding van de Welzijnswet

Evolutie bij openbare besturen:  
opportuniteiten, valkuilen, uitdagingen  
en knelpunten

Ir. Paul Tousseyn, directeur-generaal van  
de Algemene Directie Toezicht op het  
Welzijn op het Werk

#### Verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid

Chris Persyn, advocaat-vennoot  
advocatenkantoor Crivits & Persyn

#### Vraagstelling

#### Gezonde lunch

#### Oprichting van een gemeenschappelijk interne dienst: voorwaarden, modaliteiten en pluspunten

Ir. Werner Keppens, sociaal inspecteur bij  
de Directie Antwerpen van de Algemene  
Directie Toezicht op het Welzijn op het  
Werk

#### Praktijkervaringen

Erik Devocht, preventieadviseur-  
diensthoofd IOK  
Harry Hendrickx, burgemeester van Malle

#### Vraagstelling

#### Werken met hart en ziel

Wouter Torfs, CEO Schoenen Torfs

# 7. Welzijn op het werk in de bouwnijverheid

## Bezoekgroep in de bouwnijverheid

### Betere arbeidsomstandigheden geven ook een beter rendement

#### DOEL

In het kader van het welzijn op het werk in de bouwnijverheid organiseert en coördineert het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg, in samenspraak met diverse partners, werfbezoeken waarbij wordt nagegaan of de wetgeving inzake veiligheid en gezondheid op de werf wordt gerespecteerd. Zowel langdurige als toevallige bouwplaatsen worden bezocht, ongeacht of de maatschappelijke zetel van het bedrijf al dan niet in Limburg is gevestigd. De bezoeken hebben een informatief, sensibiliserend en preventief karakter.

#### BEZOEK CAMPAGNE

De bezoekgroep bestaat uit:

- ✓ een afgevaardigde van Constructiv de heer Davy Geerinckx, adviseur;
- ✓ een afgevaardigde van de Dienst Toezicht Welzijn op het Werk (TWW), de heer Bart Vandevenne, attaché;
- ✓ een afgevaardigde van het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg (PVL), mevrouw Greet Caubergs, adjunct-secretaris.

Door deze multidisciplinaire samenstelling levert de bezoekgroep ook een meerwaarde om het welzijn van de werknemer te bevorderen. Betere arbeidsomstandigheden geven immers ook een beter rendement.

#### WERKWIJZE

Op de bouwplaatsen wordt er onder meer aandacht gegeven aan:

- ✓ de arbeidsveiligheid: het toepassen van veilige werkmethoden, veiligheid van de ter beschikking gestelde arbeidsmiddelen (hijstoestellen en toebehoren, steigers, zaagtafels, slijptoestellen e.d.), correct gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM's);
- ✓ de arbeidsomstandigheden: aanwezigheid van de nodige sociale voorzieningen (toiletten, wasvoorzieningen, eetplaatsen), beleid bij extreme weersomstandigheden (winter/zomer)
- ✓ de gezondheid van de werknemers: bescherming tegen inademen van (fijn)stof, gebruik van gevaarlijke chemische agentia, bescherming tegen lawaai
- ✓ omgevingsfactoren: interactie met de omgeving (verkeer, stad, in een onderneming, ev. een naburige bouwplaats), aanwezigheid van nutsvoorzieningen (elektriciteit, gas)
- ✓ werforganisatie: planning, werfinrichting, orde en netheid, beheer bouwmaterialen

Verder is er bijzondere aandacht voor gekende risico's eigen aan de bouwsector:

- ✓ werken op hoogte
- ✓ transporteren van zware lasten met hijstoestellen
- ✓ vallen door openingen
- ✓ bedelving

De bezoekgroep oefent tevens een systematische controle uit op de coördinatie van de bouwplaatsen, door een aantal beperkte, maar ter plaatse gemakkelijk te controleren aandachtspunten:



- ✓ is er een coördinator aangesteld?
- ✓ is hij gekend door de aanwezige aannemers?
- ✓ ligt het veiligheids- en gezondheidsplan ter inzage op de bouwplaats?
- ✓ ligt het coördinatiedagboek ter inzage op de bouwplaats?
- ✓ bezoekt de coördinator (op regelmatige wijze) de bouwwerf?
- ✓ liggen de verslagen van deze werfbezoeken ter inzage op de bouwplaats?

## VASTSTELLINGEN

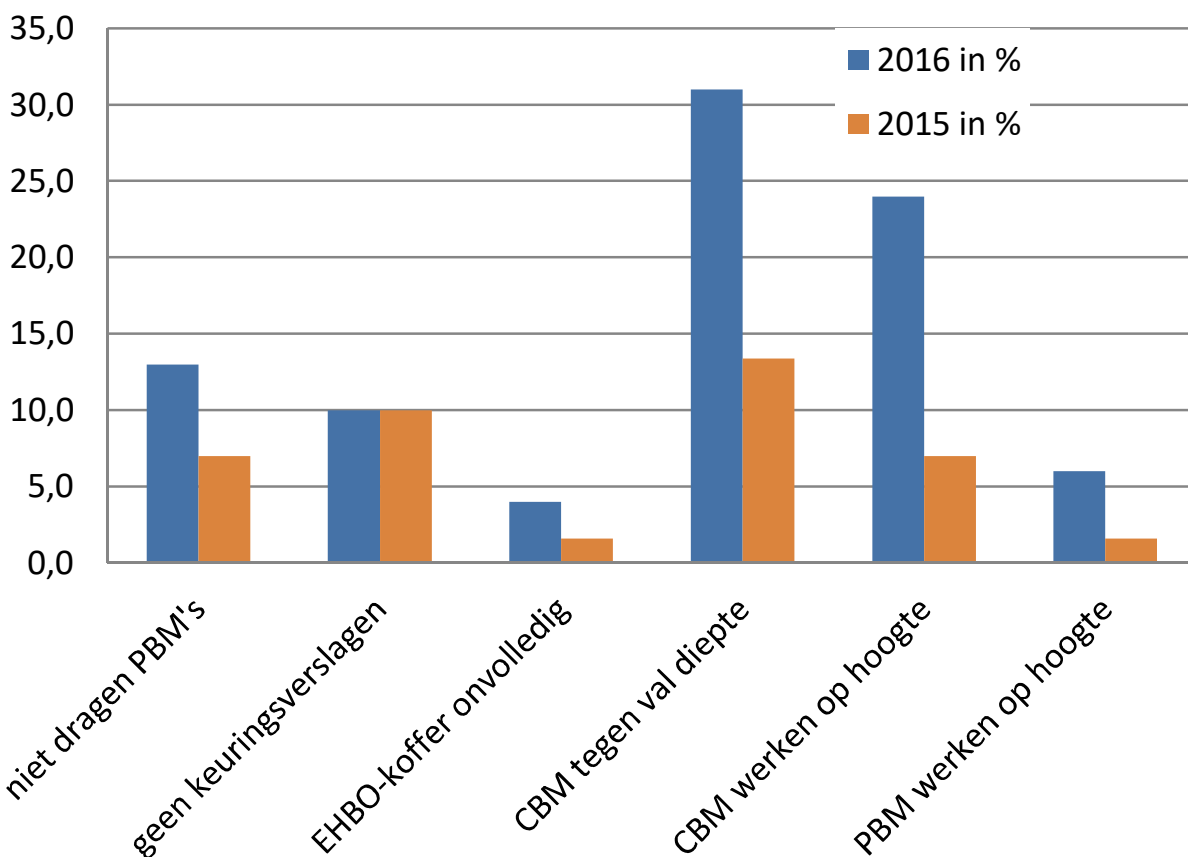
De bezoekgroep geeft tijdens het bezoek de nodige adviezen om, ondanks de moeilijkheden waarmee de bouwvakker op de werkvloer te maken krijgt, zowel de collectieve als de individuele veiligheid zo optimaal mogelijk te waarborgen.

In 2016 werden 12 werven bezocht in Limburg.

Tijdens deze bezoeken werden 120 werknemers bereikt en werden 34 verslagen opgesteld.

- ✓ Niet dragen van PBM's – 13 opmerkingen
- ✓ Keuring kranen e.d. kan niet worden voorgelegd – 10 opmerkingen
- ✓ Onvolledige EHBO-koffer – 4 opmerkingen
- ✓ Ontbreken van collectieve bescherming tegen val in de diepte – 31 opmerkingen
- ✓ Ontbreken van collectieve bescherming bij werken op hoogte – 24 opmerkingen
- ✓ Ontbreken van individuele bescherming bij werken op hoogte – 6 opmerkingen

## Inbreuken op de wet welzijn op het werk



## 8. SIGNA*wel*: Welzijn op het Werk bij wegenwerken en werfsignalisatie

SIGNA*wel* is ontstaan uit de werkgroep "Signalisatie en welzijn op het werk" van het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg en nam talrijke initiatieven rond het thema "Signalisatie en welzijn op het werk" nl.

- ✓ een tweejaarlijkse vak- en infobeurs
- ✓ de uitgave van een brochure
- ✓ campagne: organisatie van bezoekgroep
- ✓ studiedagen – opleidingen
- ✓ website: [www.signawel.be](http://www.signawel.be)



De activiteiten worden hieronder beschreven.

[www.SIGNA\*wel\*.be](http://www.SIGNA<i>wel</i>.be)

### Tweejaarlijkse vak- en infobeurs signalisatie en welzijn op het werk bij wegen- en aanverwante werken

Het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg organiseert om de twee jaar een vak- en infobeurs in samenwerking met het Agentschap Wegen en Verkeer - Directie Limburg, Constructiv en de Federale Wegpolitie.

Opzet is fabrikanten en verdelers van alle mogelijke signalisatiemiddelen bij wegen- en aanverwante werken in contact brengen met geïnteresseerden om zo de kwaliteit en de wettelijkheid van deze signalisatie te garanderen en het welzijn op het werk te verbeteren. Een veilige signalisatie bij wegen- en aanverwante werken is immers een absolute must zowel voor de werknemer als de weggebruiker. Bovendien is de beurs een ontmoetingsplaats voor fabrikanten en verdelers van persoonlijke beschermingsmiddelen, verkeerssignalisatie in het algemeen, signaalkledij, straatmeubilair of andere aanverwante materialen.

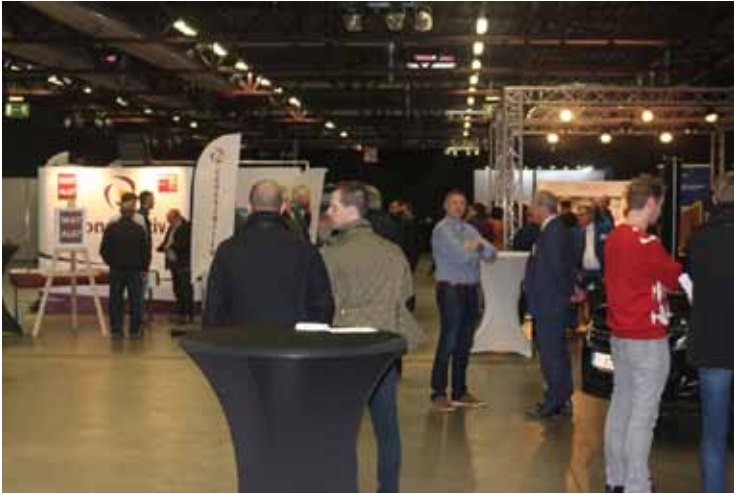
Heel in het bijzonder werd in 2016 een samenwerkingsverband afgesloten tussen het Veiligheidscomité enerzijds en het Centrum voor Duurzaam Bouwen anderzijds. De vakbeurs **SIGNA*wel*** ontstond in de schoot van de werkgroep Signalisatie van het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg. "**Beheer van wegen**" is sinds jaar en dag een vaste afspraak op de kalender van het Centrum voor Duurzaam Bouwen. Door het gelijktijdig organiseren van beide complementaire evenementen op dezelfde locatie, kreeg de vakbeurs een sterke inhoudelijke injectie.

Aantal deelnemers: 250

Concreet werd gekozen voor een formule waarbij info-standen konden bezocht worden, een studievoormiddag en demo's konden gevolgd worden.

**Infostanden:** doorlopend te bezoeken tijdens de ganse duur van de beurs. Fabrikanten en verdelers van signalisatiemiddelen en –uitrusting bij wegen- en aanverwante werken stelden de meest recente evoluties in materialen en materieel tentoon en verstrekten vakkundig advies.

Bedrijf	Artikels / Rubrieken
Plandatis	Software onderhoud van wegen
Koppen	Straatmeubilair
Kurio	Belgische producent van kunststofleidingssystemen
Vlario	Het kenniscentrum en overlegplatform voor de riolerings- en afvalwaterzuiveringssector
Steinzeug – Keramo	Buizen, hulpstukken en inspectieputten uit gres voor rioleringsstelsels
Asphaltco NV	Bitumentechnologie en waterdichtingscoatings
OCW	Opzoekingscentrum voor de wegenbouw
Copro	Certificatie en partijkeuring in de wegenbouw
Sika	Gespecialiseerde producten voor de wegenbouw
Stradus Infra / Stradus Aqua	Bestratings- en maatwerkproducten uit beton Riolerings- en afwateringsproducten uit beton
Spekking	Infra- en veegtechnieken
Soudal	Hechtingsprimer voor het duurzaam en waterdicht repareren van putten in het wegdek met koudasfalt
LEDlite nv	Verkeersborden, preventieve snelheidsinformatieborden
Prebes vzw (afd. Limburg)	Informatiestand beroepsvereniging preventieadviseurs
Agentschap Wegen en Verkeer	
Constructiv	Informatiestand, publicaties NAVB
VVS nv	Verkeersborden, werfsignalisatie, wegmarkeringen, uitrusting parkeerterreinen, straatmeubilair, parkeermanagement
NV Omnibeton	Allerhande prefab betonnen producten voor infrastructuur o.a.: verhuur tijdelijke en verkoop permanente veiligheidsafbakeningsschermen, andere veiligheidsboordstenen
Van Wyllick Wegdek-reflectoren bv	Wegmarkeringen
Stuer- Egghe bvba	Werfsignalisatie
Geveko Markings Belgium SA	Wegmarkeringen, blinden geleidingstegels
SIGNCO bvba	Verkeersborden, werfsignalisatie, wegmarkeringen, straatmeubilair, studie bureau signalisatie
3M Belgium nv	Retro-reflecterende films voor verkeersborden en werfsignalisatie, persoonlijke beschermingsmiddelen, wegmarkeringen
Rauwers Controle nv	ANPR (auto numberplate Recognition System), traffic view voertuig
Provinciaal Veiligheidscomité Limburg-Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid	Informatiestand; promoten en sensibiliseren van welzijn op het werk in al haar aspecten



## PROGRAMMA

Opening van de beurs door gedeputeerde Ludwig Vandenhove, afgevaardigd voorzitter van het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg/Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid

infosessie

Voornaamste wijzigingen SB 250 3.1. inzake werfsignalisatie  
*Geert Dewilde, jurist, Agentschap Wegen en Verkeer*

Demonstraties

Nieuwe machine om glasbolreflectoren te monteren in het asfalt.  
Publieksprijs “Cobouw Innovatie”  
*Firma Van Wylick*

ROND(D)ETAFEL

PBM – Prebes Limburg



# Bezoekgroep signalisatie

## Doordachte werfsignalisatie: meer veiligheid voor werknemer en weggebruiker!

### DOEL

In het kader van het welzijn op het werk en werfsignalisatie bij wegenwerken en aanverwanten organiseert en coördineert het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg in samenwerking met diverse partners, bezoeken aan wegen- en aanverwante werken in de provincie Limburg. De bedoeling van deze werfbezoeken is nagaan of de geplaatste werfsignalisatie beantwoordt aan de geldende wettelijke en reglementaire bepalingen. De bezoekers letten er ook op of de wetgeving inzake welzijn op het werk op de werf gerespecteerd wordt. Zowel langdurige als kortstondige wegenwerken worden bezocht, ongeacht of de maatschappelijke zetel van het bedrijf al dan niet in Limburg is gevestigd. Ons opzet is om zowel de aannemers als de verantwoordelijke instanties, die een rol spelen in het verstrekken van de toelatingen of in het toezien op het goede verloop van de werken, te adviseren en te sensibiliseren met betrekking tot het signaleren van werken en verkeersbelemmeringen en het welzijn op het werk bij de werknemers te bevorderen. Investeren in veiligheid verhoogt op termijn het rendement. Ieder onveilig gedrag kost immers mensenlevens. Elke gewonde, elk slachtoffer kost geld en tijd, erger nog is het menselijk leed dat achter deze drama's schuilt, zowel voor de betrokkene als voor zijn omgeving. Samenwerken aan een betere signalisatie en een hoger veiligheidsbewustzijn is meer dan noodzakelijk.

### BEZOEK GROEP

De bezoekgroep bestaat uit:

- ✓ een afgevaardigde van de Federale Politie, Wegpolitie Limburg, *de heer Stefan Tuerlinckx, commissaris Federale Politie, diensthoofd Wegpolitie Limburg*
- ✓ een afgevaardigde van het Agentschap Wegen en Verkeer – Wegen en Verkeer Limburg (AWV-Limburg), *de heer Bart Debaye, hoofdeskundige*
- ✓ een afgevaardigde van Constructiv, *de heer Davy Geerinckx, adviseur*
- ✓ een afgevaardigde van het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg, *mevrouw Liliane Dolezal, secretaris*

Meermaals deed de bezoekgroep een beroep op de jarenlange praktijkervaring van de heer André Trouwen, preventieadviseur en lid van het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg.

Door deze multidisciplinaire samenstelling betekent de bezoekgroep een meerwaarde om het welzijn op het werk van de werknemer en de veiligheid van de burger te bevorderen. Betere arbeidsomstandigheden en een veilige infrastructuur verhogen immers het rendement van éénieder.

## WERKWIJZE

In principe brengt de bezogegroep éénmaal per maand een bezoek aan werven op of naast de openbare wegen van de provincie Limburg. Bij elk bezoek proberen wij ons een duidelijk beeld te vormen van de signalisatie die op de werf is aangebracht. We doen dit enerzijds door een aantal gerichte vragen te stellen over de signalisatieoelating en het -plan, anderzijds door te verifiëren op het terrein of de geplaatste signalisatie in overeenstemming is met de vigerende wetgeving, het signalisatieplan. Van ieder werfbezoek wordt achteraf een gedetailleerd verslag opgemaakt dat onder meer aan de opdrachtgever en aan de uitvoerder van de werken wordt verzonden.

Meermaals werd een bezoek gebracht aan de lokale politie om de plaatselijke toestand te bespreken.

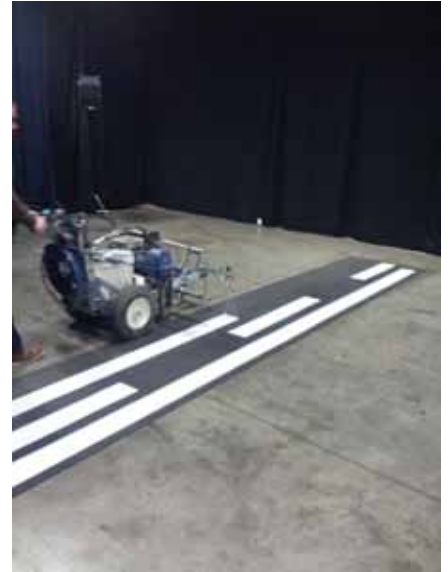
## AANDACHTSPUNTEN BIJ HET BEZOEK

- ✓ Verifiëren op het terrein of de geplaatste signalisatie in overeenstemming is met de vigerende wetgeving, het signalisatieplan en plaatselijke toestand.
- ✓ Nagaan of er een coördinator-verwezenlijking aangesteld werd, indien noodzakelijk. Is deze gekend en vindt er op regelmatige basis een bezoek plaats, zijn de verslagen ter inzage?
- ✓ Nazicht of de vergunning i.v.m. signalisatie door de gemeente werd afgeleverd.
- ✓ De opmerkingen en adviezen worden ter plaatse besproken met de betrokkenen op de werf.
- ✓ Opstellen van een verslag (na het bezoek), met foto's, dat wordt overgemaakt aan de opdrachtgever en aan de uitvoerder van de werken en andere betrokken partijen zoals de coördinator-verwezenlijking. Vanzelfsprekend worden ook de plaatselijke autoriteiten op de hoogte gesteld.

De bezogegroep besteedt ook de nodige aandacht aan het aspect welzijn op het werk o.m.

- ✓ Zijn de werkmethoden aangepast en worden ze op een veilige manier uitgevoerd?
- ✓ Zijn er voldoende en juiste persoonlijke beschermingsmiddelen voorhanden en worden deze ook gebruikt?
- ✓ Is de signaalkledij in orde en wordt ze gedragen?
- ✓ Zijn de arbeidsmiddelen technisch in orde en gekeurd?
- ✓ Kan men werken in de meest optimale arbeidsomstandigheden: aanwezigheid van de nodige sociale voorzieningen (zoals toiletten, wasvoorzieningen, eetplaatsen), beleid bij extreme weersomstandigheden (winter/zomer)?
- ✓ De gezondheid van de werknemers: bescherming tegen inademen van (fijn) stof, bescherming tegen lawaai, inademing van schadelijke gassen
- ✓ Omgevingsfactoren: interactie met de omgeving (verkeer, stad, ...).

De concrete bezoeken op het terrein werden daarenboven ondersteund door conceptwerking binnenskamers. Het ontwikkelen en up-to-date houden van de brochure "Signaleren van werken en verkeersbelemmeringen" (waarvan tot op heden al meer dan 1600 exemplaren verspreid zijn in heel Vlaanderen) enerzijds, alsook het organiseren van studiedagen en beurzen over dit onderwerp voor de uitvoerende en de toezichthoudende partijen anderzijds, vormden samen met de campagne wegenwerken een drieluik waarbij de praktijk aan de theorie getoetst werd.





## BIJZONDERE AANDACHTSPUNTEN TIJDENS DE BEZOEKEN

- ✓ bijzondere aandacht voor de veiligheid van de zwakke weggebruikers (voetgangers en fietsers)
- ✓ eigendommen op een aangepaste manier altijd kunnen betreden.
- ✓ werd er voldoende aandacht besteed aan de verhoging van de veiligheid van de werknemer. Hij moet altijd onze wegen kunnen herstellen, aanpassen of nieuwe wegen aanleggen in de meest veilige omstandigheden.
- ✓ in het kader van het project "minder hinder bij wegenwerken" stellen wij voor, indien mogelijk, de werfsignalisatie na het beëindigen van de dagtaak af te dekken.

## VASTSTELLINGEN EN CIJFERGEVENS

22 werven werden bezocht. Bij 4 werfbezoeken was er geen activiteit op het ogenblik van bezoek. Toch werd nagegaan of de geplaatste werfsignalisatie opportuun was.

De bezoekgroep bereikte hierbij zo'n 111 werknemers.

In 2016 troffen we slechts 2 werven aan waarbij 10 of meer werknemers aanwezig waren tijdens ons bezoek.

Ons werkterrein strekte zich uit over 11 Limburgse gemeenten.

**Conclusie: bij 18% van de bezochte werven was er geen activiteit. Meer en meer werven worden met minder personeel uitgevoerd.**

## VASTSTELLINGEN IN 2016 %

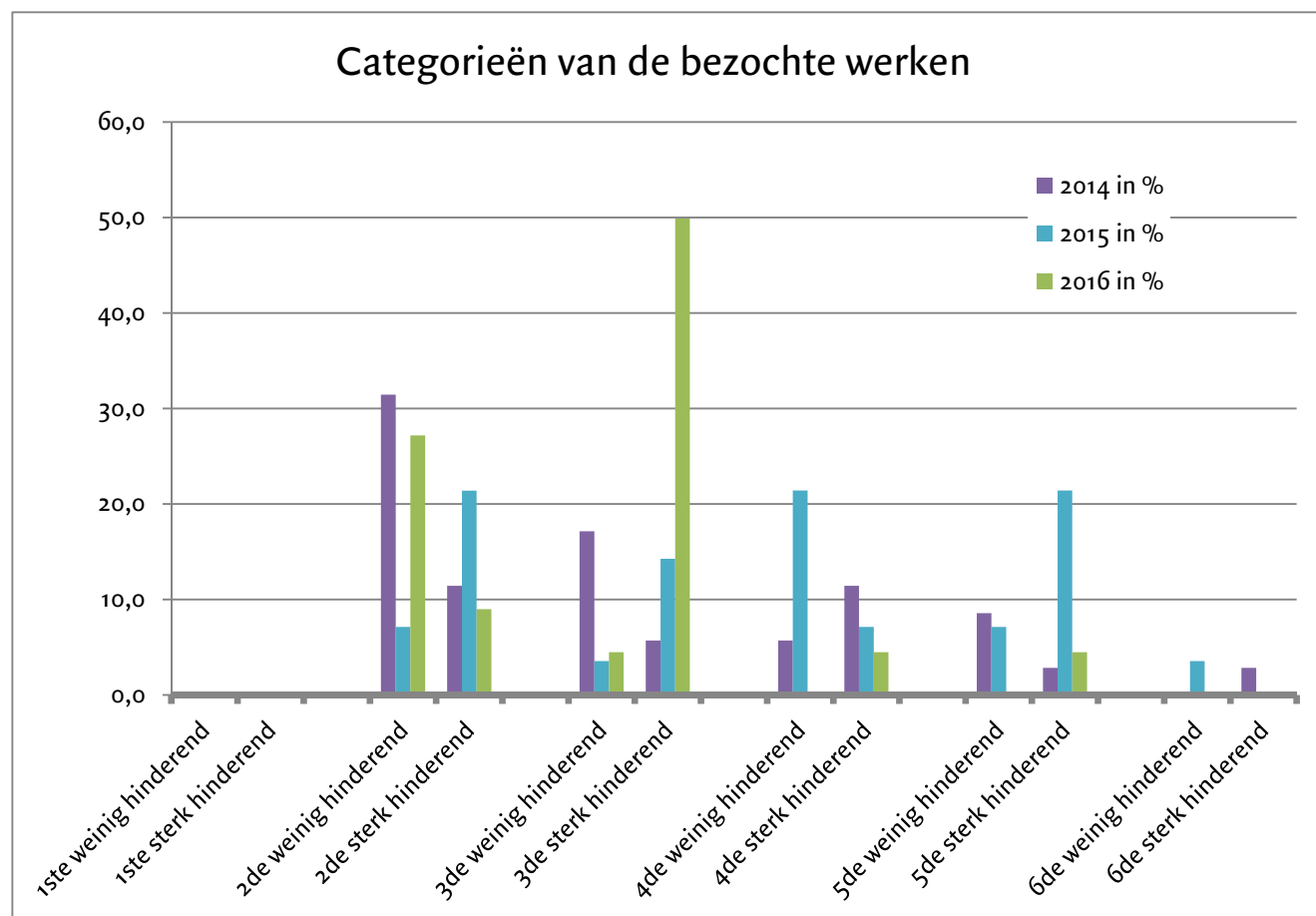
Signalisatie in orde op het ogenblik van ons bezoek	0%
Signalisatieplan en vergunning aanwezig op de werf	45,40%
Geen signalisatievergunning gevraagd en geen signalisatieplan aangevraagd	4,54%
Geen gegevens beschikbaar inzake vergunning of signalisatieplan	49,94%
De geplaatste signalisatie was niet conform de wetgeving ...	90,80%
Ontbreken bord "verantwoordelijke signalisatie"	40,86%
Rudimentaire plannen	9,08%
Signalisatieplan niet in overeenstemming met plaatselijke situatie	27,24%
Gevaar voor de zwakke weggebruiker	59,02%
Vergunning niet in orde (foute of geen vermelding van categorie/ foutief document)	9,08%
Niet afdekken van vaste verkeerstekens	13,62%
<b>Versleten materiaal</b>	<b>36,32%</b>

*De percenten die niet in kleur vermeld staan kan je niet optellen, daar er verschillende inbreuken op een verslag kunnen genoteerd worden.*

De voorbije jaren werd de nodige aandacht gevestigd op de getroffen voorzieningen voor de zwakke weggebruikers (voetgangers en fietsers). We konden vaststellen dat bij ongeveer 40% van de werven, de voorzieningen voor de zwakke weggebruikers voldoende aandacht kregen. Toeval of niet maar we konden concluderen dat er een verbetering van 10% betreffende veiligere voorzieningen voor voetgangers en fietsers werd vastgesteld.

We konden wel uit deze cijfergegevens concluderen dat informeren en sensibiliseren noodzakelijk blijft.

**We merken op dat op de grotere werven vaak weinig werknemers aanwezig waren.**

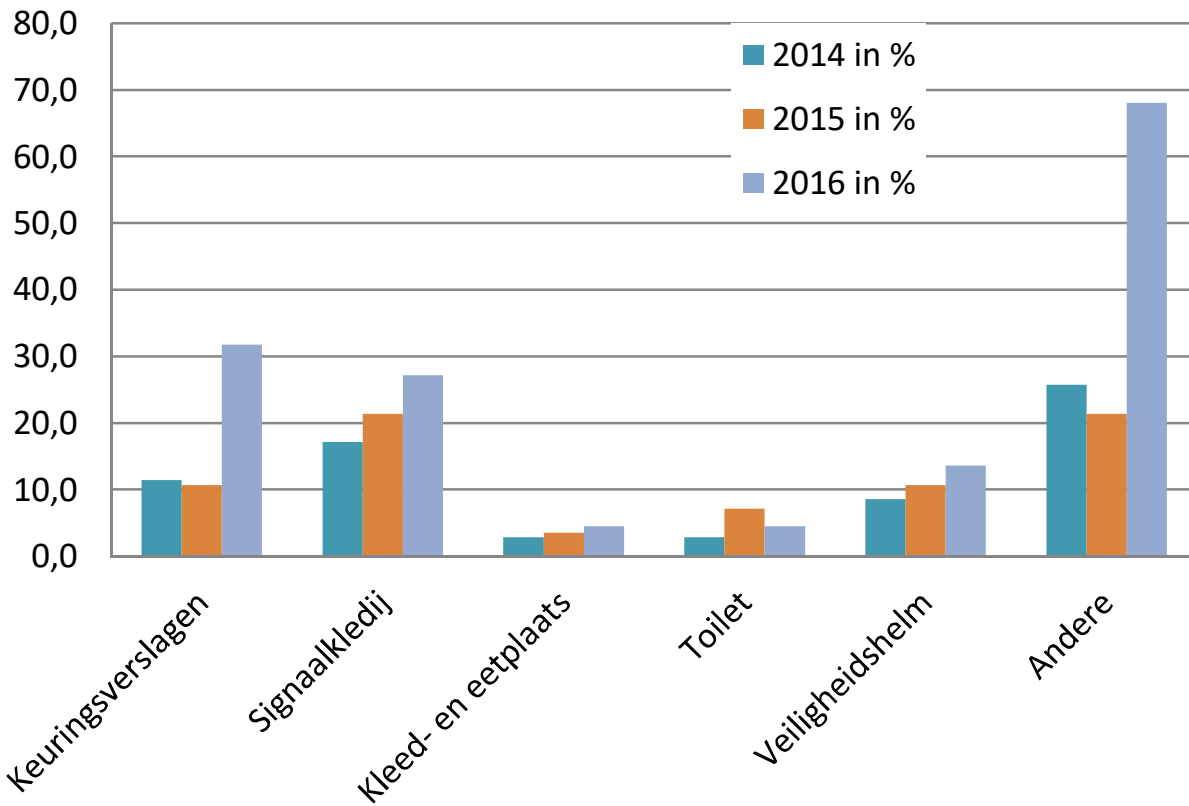


#### Legende bij grafiek

- 1° categorie: op autosnelwegen en wegen met  $V > 90$  km/h
- 2° categorie: wegen met  $90 \leq V < 50$  km/h
- 3° categorie: wegen met  $V$  max. 50 km/h
- 4° categorie: buiten de rijbaan maar met gevaar voor de zwakke weggebruikers
- 5° categorie: uitgevoerd tussen het aanbreken van de dag en het vallen van de nacht
- 6° categorie: mobiele werken: lage verplaatsingssnelheid en veelvuldig stilstaan

**V= snelheid**

## Inbreuken op de wet welzijn op het werk



Bij 18 % van de bezochte werven troffen we geen activiteit aan tijdens ons bezoek. Dit betekent dan ook dat we bij deze werven geen inbreuken in verband met de wetgeving welzijn op het werk konden vaststellen.

## ALGEMENE CONCLUSIE

Indien verschillende aannemers gelijktijdig of aaneensluitend aan het werk zijn, is een overleg meer dan aangewezen. Indien er verschillende werven in uitvoering zijn in éénzelfde gemeente kunnen deze beter gecoördineerd worden, zodat de weggebruiker niet van de ene wegomlegging in de andere terecht komt. De aanstelling van een coördinator kan hierbij een belangrijke rol spelen.

We stellen vast dat sensibilisatie en motivering nog steeds vereist zijn. Sommige aannemers nemen het niet zo nauw met de algemene veiligheidsregels, vooral wat betreft het onderhoud van zowel de materialen als de arbeidskledij en de persoonlijke beschermingsmiddelen, zoals het reinigen van de signaalkledij. De retroreflectie was in sommige omstandigheden bijna niet meer vast te stellen.

Tijdens deze laagconjunctuur konden we ook vaststellen dat er krenterig omgegaan werd met het continueren van de wegomlegging en de toestand van de materialen. Deze beantwoorden vaak niet meer aan de correcte voorschriften.

Door het openstellen van Europese grenzen treffen we ook vaker anderstalige werknemers op de werven aan, die heel vaak alleen hun eigen moedertaal kennen, waardoor het communiceren in verband met de vastgestelde inbreuken zeer moeilijk was.

Wij kunnen vaststellen dat er zowel nood is aan opleiding als aan informatie in verband met het thema werfsignalisatie. Opdrachtgevers stellen niet altijd een volledige of correcte vergunning op en de aannemers weten niet welke werfsignalisatie zij dienen te plaatsen. Het plan is vaak onvolledig en stemt niet overeen met de werkelijkheid.

Veiligheid is een noodzaak, waar voortdurend aan gewerkt dient te worden. Meer dan ooit is het nodig om deze gecoördineerde sensibilisatieactie voort te zetten. Anderzijds mogen we ons niet té negatief uitlaten. Tijdens onze campagnes hebben we ook min of meer georganiseerde werven aangetroffen.

Net zoals vorig jaar werden ook bouwprojecten, zoals woningbouw of appartementsbouw, bezocht wanneer er werfsignalisatie geplaatst werd op het openbaar domein of wanneer de doorgang voor de voetgangers versperd werd.

Diverse aannemers stuurden ons, na ontvangst van het verslag van ons bezoek, hun aangepaste plannen of contacteerden ons telefonisch om ons advies te bespreken.

Zo'n 36 % van de aannemers en/of opdrachtgevers reageerden op onze verslagen.

Een andere opmerkelijke vaststelling is dat de vergunningverstrekkers vaak de categorie van de betreffende werken niet vermelden in hun signalisatievergunning voor de aannemers. Dit is een tendens die we de voorbije jaren ook reeds vaststelden.

Vaak vroegen zowel aannemers als vergunningverleners uit gans Vlaanderen advies aan het secretariaat van het Provinciaal Veiligheidscomité.

Uit de reeds eerder vermelde opmerkingen kunnen we vaststellen dat onze veiligheidsacties nog steeds noodzakelijk zijn.

**Samenwerken voor  
meer veiligheid  
moet de boodschap  
blijven!**



# 9. Tentoonstellingsstand

De lener van de tentoonstellingsstand kan een keuze maken uit drie onderwerpen:

- ✓ welzijn op het werk
- ✓ signalisatie
- ✓ veiligheid in de privésfeer

## Welzijn op het werk

Veiligheidstips worden aanschouwelijk voorgesteld voor een aantal beroepscategorieën uit de detailhandel. Bedoeling is: sensibilisatie en educatie naar het toepassen van de diverse veiligheidsmaatregelen die worden opgelegd door de wetgeving welzijn op het werk en het algemeen reglement voor de arbeidsbescherming. Per beroepscategorie worden veiligheidstips verstrekt.

Enkele voorbeelden: veiligheidstips voor slaggers, lassers, bouwvakkers, ... betreffende de persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM's)

## Signalisatie

Een aantal typeschetsen van de verschillende categorieën van werfsignalisatie wordt voorgesteld o.a. categorie 4 "werken naast en op fietspaden, of trottoir".

## Veiligheidstips in de privésfeer

Veiligheidstips, zo weggeplukt uit het leven van elke dag, worden aanschouwelijk voorgesteld. Hiermee wordt voornamelijk het brede publiek beoogd. Enkele voorbeelden: veilig gebruik van ladders, veilig omgaan met elektrische installaties, veiligheid in de badkamer, veilig strijkijzer, enz...

De tentoonstellingsstand wordt geleend door vnl. technische scholen ter gelegenheid van opendeurdagen, tentoonstellingen en beurzen.

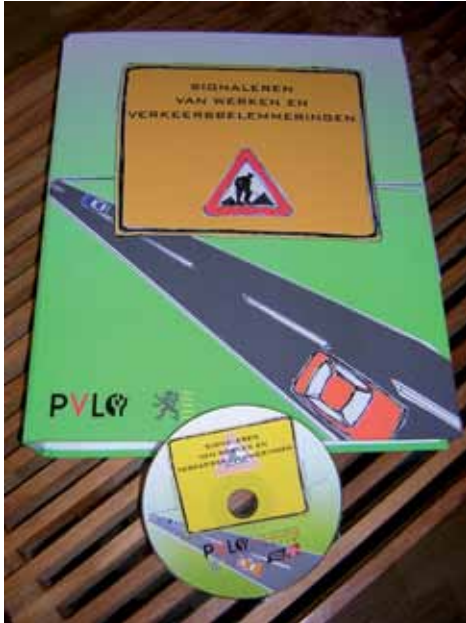


# 10. Brochures

## 1. Nationaal Opleidingscentrum

Van elk seminarie dat het Nationaal Opleidingscentrum organiseerde werd een CD-rom uitgegeven. Het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg verzorgde de coördinatie, eindredactie en verspreiding van de CD-roms.

## 2. Signaleren van werken en verkeersbelemmeringen



Het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg, in nauwe samenwerking met het Agentschap Wegen en Verkeer van de Vlaamse overheid, geeft reeds talrijke jaren en losbladig aanvulwerk uit nl.: "Signaleren van werken en verkeersbelemmeringen".

Een greep uit de inhoud:

- ✓ vorm en afmetingen van de te gebruiken borden;
- ✓ wetgeving (MB van 07.05.1999) en bepalingen van het Standaardbestek 250 voor de wegenbouw gecoördineerd per categorie van werken aangevuld met een aantal praktische schetsen;
- ✓ tips voor minder hinder bij wegenwerken;
- ✓ signaalkledij;
- ✓ verantwoordelijkheden en aansprakelijkheid;
- ✓ ...

Dit losbladig naslagwerk bevat alle gegevens betreffende deze materie en is zowel bruikbaar in de ontwerp- als uitvoeringsfase.

Er vinden, in het kader van wijzigende regelgeving, op regelmatige basis aanvullingen plaats (een digitale versie is eveneens beschikbaar).

Ca. 1800 exemplaren zijn momenteel in omloop. Inmiddels heeft de brochure haar waarde bewezen als onmisbaar werkinstrument voor:

- ✓ Gemeentebesturen
- ✓ Vlaamse Gemeenschap, afdeling Wegen en Verkeer
- ✓ Lokale politiezones
- ✓ Federale politie
- ✓ Aannemers wegenbouw
- ✓ Aannemers groenonderhoud
- ✓ Opleidingsinstituten (opleiding coördinator wegenbouw)

### 3. Bouwkundige richtlijnen bij het ontwerpen van een brandveilig gebouw

In 1984 ontwikkelde het Provinciaal Veiligheidscomité Limburg in samenwerking met het toenmalige Provinciaal Hoger Architectuurinstituut, de Technische Arbeidsinspectie, de brandweerdiensten en de Nationale Vereniging voor Beveiliging tegen Brand een losbladig lexicon "Brandveilig gebouw".

Het opzet was (is) "een vertaling te brengen van de wetgeving naar de taal van de architect". Men stelde immers vast dat de geldende voorschriften en reglementeringen in verband met brandveiligheid weinig toegankelijk en vaak moeilijk met elkaar in overeenstemming te brengen waren. Dit komt omdat verschillende instanties specifieke standpunten innemen voor hun eigen toepassingsgebied en dus eigen reglementeringen kunnen opleggen voor éénzelfde ontwerpelement. Deze eisen hebben uiteraard invloed op het ontwerp van een gebouw en verzwaren de taak van de architect en zijn adviseurs. Voor hen – en voor allen die ontwerpen moeten voorbereiden, realiseren en beoordelen – is dit lexicon bedoeld, dat in de vorm van een actueel, goed hanteerbaar en overzichtelijk document, ertoe kan bijdragen om het ontwerpproces te verlichten.

Na enkele jaren van "windstilte" zal uitgeverij "Die Keure", samen met een aantal relevante actoren, het lexicon nieuw leven in blazen, actualiseren en up-to-date houden. Het blijft de bedoeling om "een vertaling van de wetgeving naar de taal van de architect" te realiseren. In die zin wenst men, naast alles wat reeds aangeboden wordt, blijvend een "product" aan te bieden specifiek voor de doelgroep "architecten" (inclusief architectenbureaus, studie bureaus ...) en de brandweerdiensten. "Brandveilig gebouw" zal voortaan "Bouwkundige richtlijnen bij het ontwerpen van een brandveilig gebouw" heten.

De opties voor de toekomst zijn om, gespreid in de tijd, via regelmatige aanvullingen de diverse onderdelen van dit lexicon te actualiseren en te vervolledigen.

Aan de hand van de chronologie van een basisontwerp zullen de bestaande teksten geactualiseerd worden volgens onderstaand schema:

- ✓ De omgeving van het gebouw: de inplanting en de bereikbaarheid van de gebouwen;
- ✓ Compartimentering en evacuatie;
- ✓ Verticale circulatie, trappenhuisen en liften;
- ✓ Technische ruimten, stookplaatsen, speciale lokalen, ventilatiekanalen en kokers;
- ✓ Constructie en bouwelementen





Daarna worden ook nog de gespecialiseerde rubrieken zoals rusthuizen, ziekenhuizen, scholen enz... onder de loep genomen.

Een nieuwe redactieraad werd samengesteld:

- ✓ Emmanuel Annerel, projectingenieur R&D, PROMAT, gastprofessor vakgroep Bouwkundige Constructies UGent
- ✓ Greet Caubergs, adjunct-secretaris Provinciaal Veiligheidscomité Limburg
- ✓ Alice Claes, architect Beringen
- ✓ Katrien De Vos, architect, docent Brandweerschool Oost-Vlaanderen
- ✓ Voorzitter Oost-Vlaamse Brandweerbond – preventie-officier Kruishoutem
- ✓ Liliane Dolezal, secretaris Provinciaal Veiligheidscomité Limburg
- ✓ Stefan Leuckx, ingenieur dienst Toezicht Welzijn op het Werk FOD WASO
- ✓ Pieter Poppe, Pgd Fire Safety Engineering: technisch raadgever Passieve brandbeveiliging ISIG
- ✓ Dries Posen, Architect-lector faculteit architectuur UHasselt
- ✓ Pieter Top, Expert-consultant inzake brand, ontploffing en CO-intoxicatie
- ✓ Danny Windmolders, Architect- voorzitter NAV - docent faculteit architectuur UHasselt



# 11. Overzicht van de activiteiten 2016

Overzicht activiteiten Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid/  
Provinciaal Veiligheidscomité Limburg/Nationaal Opleidingscentrum

Datum	Locatie	Vorm	Thema	Organisatie	Doelgroep	Deelnemers
2 februari	Provinciehuis Hasselt	Studieavond	Back to Basics 1.0	Prebes i.s.m. Provinciaal Veiligheidscomité Limburg	Preventieadviseurs	30
26 februari	Provinciehuis Hasselt	Studie-voormiddag	Nieuwe tarifiering: verwachtingen?	Provinciale comités Antwerpen, Limburg, O-Vlaanderen, Vlaams-Brabant het Brussels actie comité	Comitéleden preventie en bescherming op het werk, werkgevers, preventieadviseurs	102
29 februari, 1 en 2 maart	Eurotel Lanaken	Seminarie	Werknemers thuis na burn-out! Hoe voorkomen? Hoe re-integreren?	NOC	Preventieadviseurs, HR-managers, vertrouwenspersonen, sociale partners, inspectiediensten, externe diensten	28
10 maart	Provinciehuis Hasselt	Studieavond	Risico's bij afbraakwerkzaamheden	Provinciale comités Antwerpen en Limburg, Confederatie bouw, Prebes en NAVB-CNAC	Aannemers, preventieadviseurs, veiligheids-coördinatoren, architecten, externe diensten preventie en bescherming op het werk, TWW, werknemersorganisaties	96
22 april	Provinciehuis Hasselt	Studienamiddag	Nieuwe wetgeving	Prebes Limburg i.s.m. Provinciaal Veiligheidscomité Limburg	Preventieadviseurs	186
12 mei	Provinciaal vormingscentrum Malle	55ste ICWW	Duurzaam personeelsbeleid in de publieke sector – 20 jaar welzijnswet	FOD WASO en comités voor de bevordering van de arbeid	Burgemeester en schepenen, voorzitter OCMW's, politie- en brandweertzones, Provincieraadsleden, gemeente- en ocmw-secretarissen en hogere leidinggevende ambtenaren	afgelast
13 september	Provinciehuis Hasselt	Studienamiddag	De Werking van de Comités voor preventie en bescherming op het werk	FOD WASO i.s.m. Provinciaal Veiligheidscomité Limburg	Leden comité preventie en bescherming op het werk, preventieadviseurs	96
8 november	Cultureel Centrum St.-Truiden	Studienamiddag	Sociaal overleg: de basis van een geïntegreerd preventiebeleid	Provinciaal Veiligheidscomité Limburg, Prebes	Leden comité preventie en bescherming op het werk	41

Datum	Locatie	Vorm	Thema	Organisatie	Doelgroep	Deelnemers
17 november	Parochiezaal Bocholt	Studienamiddag	Sociaal overleg: de basis van een geïntegreerd preventiebeleid	Provinciaal Veiligheids- comité Limburg, Prebes	Leden comité preventie en bescherming op het werk	43
24 november	Limburghal Genk	Beurs	Signwel	Provinciaal Veiligheids- comité Limburg	Aannemers signalisatie	250
8 december	Provinciehuis Hasselt	Studienamiddag	Het elektrisch dossier en een haalbare risicoanalyse voor uw school	Provinciaal Veiligheids- comité Limburg, Prebes	Onderwijs	149
Gedurende het hele jaar	Provincie Limburg	Campagne “Welzijn in de bouwsector”		PVL/PCLBA	Alle bouwondernemingen	120
	Provincie Limburg	Campagne “Welzijn op het werk bij wegenwerken en werfsignalisatie”		PVL/PCLBA	Alle wegenbouwondernemingen	111
		Uitgave “Signaleren van werken en verkeers- belemmeringen		PVL/PCLBA		
		Uitgave “Praktische richtlijnen bij het ontwerpen van een brandveilig gebouw”		De Keure m.m.v. PVL/PCLBA		

## Afkortingen

AWW: Agentschap Wegen en Verkeer  
 CLB: Centrum voor Leerlingenbegeleiding  
 CPBW: Comité Preventie en Bescherming op het Werk  
 EDPBW: Externe Dienst Preventie en Bescherming op het Werk  
 HRL: hiërarchische lijn  
 NOC: Nationaal Opleidingscentrum  
 PA: preventieadviseur  
 PCLBA: Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid  
 PVL: Provinciaal Veiligheidscomité Limburg  
 RTC: Regionaal Technologisch Centrum  
 TA: technisch adviseur  
 TAC: technisch adviseur coördinator  
 TWW Toezicht Welzijn op het Werk

Een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Limburg  
Herman Reynders, gouverneur-voorzitter  
Ludwig Vandenhove, Igor Philtjens, Frank Smeets, Jean-Paul Peuskens, Inge Moors, Erik Gerits gedeputeerden en Renata Camps, provinciegriffier

Samenstelling en eindredactie  
Provinciaal Veiligheidscomité Limburg/  
Provinciaal Comité Limburg voor de Bevordering van de Arbeid  
Michel Carlier, arrondissement-commissaris  
Greet Caubergs, adjunct-secretaris  
Cecile Claes, medewerker  
Filip Dewil, beleidsmedewerker veiligheid  
Liliane Dolezal, secretaris

Vormgeving  
Creative Business Communications,  
Hasselt

Verantwoordelijke uitgever  
Renata Camps, provinciegriffier  
Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt



foto copyrights

front - © Parkinsonsniper | Dreamstime.com - Zen Stones Photo

p. 9 - © pinterest | Marie France Asia

p. 10 - © praktijksterrenberg.nl

p. 11 - © Jan Panis

p. 12 - © Medical Daily | Erica Robinson

p. 13 - © Davy Geerinckx

p. 14 - © echa.europa.eu

p. 15 - © beroepen | Dreamstime.com

p. 16 - © Dany Vanharen

p. 29 - © pinterest | mijnlamp & veiligheidsmiddelen

p. 29 - © www.iisg.nl | Veiligheidsinstituut 1955

p. 33 - © Skypixel | Dreamstime.com

p. 36 - © Sylvain Meyers

en uit eigen bestanden